

האם החקלאות הביודינמית תתבסס בישראל?

מדוע החקלאות הביודינמית לא צמחה בישראל כמו שצמח פה חינוך ולדורף? האם עצם פרסום המאמר הזה בגיליון הזה יכול לשנות משהו בנושא? שאלות, הצעות לפתרונות והרבה תקווה בלב לירון ישראל

זוהי השנה התשיעית שאני מלווה ותומך באופן פעיל ומודע בהתפתחות החקלאות הביודינמית בישראל. גיליון החקלאות הביודינמית הראשון של מגזין אדם עולם הוא תקודת זמן מצוינת לעצור, להתבונן לאחור ולחוש את העתיד לבוא.

כתקליא' אורנג' צעיר, בתחילת העשור השני של שנות האלפיים, בערה בי השאלה: "כיצד יכולה החקלאות הביודינמית להפוך להיות זמינה לכל

חקלאי בישראל?" כעת, עם הכניסה לעשור השלישי, אני מרגיש שאלה חדשה שמתהווה: "כיצד יכולה החקלאות הביודינמית להתבסס בישראל - לא רק כפרקטיקה חקלאית, אלא כחלק ממכלול הפעילות החברתית?" בהקשר זה, חשוב לי לנסות להסביר מדוע עלינו כחברה לקחת אחריות על החקלאות, ולא להשאיר את החקלאי 'לבדו' בנזק, בתקופה זו של נפש הודעה, שבה משתנה יחסנו אל העולם, אני תוהה מה הפקידה של החקלאות הביודינמית בהחלף השינוי הזה.

מה קרה לחקלאות הביודינמית בישראל?

במדור החקלאות ביארם עלים¹ כתבתי לאורך השנים על מפגשים רבים והתלמדויות שעברתי אצל חקלאים וחוקרים ביודינמיים ברחבי העולם. דיווחתי על עמיד החקלאות הביודינמית במצרים², על מחקרים בנוגע לארכת מוצרי מזון ביודינמיים; על הפעילות החקלאית בהודו; על השיבות האדמה החייה³; ועוד. ככל שאני אוסף דוגמאות מהעולם על החינוך של הביודינמיקה לחקלאות, ועל הסיבות להיות הפתרון להרבה מהאתגרים החקלאיים והסביבתיים בימינו⁴, מתחזקות בנתיבי השאלות: מה קרה לחקלאות הביודינמית בישראל? למה היא לא צמחה פה כמו שהולדרוף צמחה⁵?

מפגעי גלגול אדכור לחקלאות ביודינמית בישראל כבר 1945. המגזין של האגוד החקלאי הביודינמי האמריקאי מאתחשנה מכלי דינה קצרה עם הכותרת "ביודינמיקה בפולשתינה". קשה לזכות מי פעל כאן בשנים אלו, אך נראה שכבר אז היו יוצאים ראשונים באזורנו.

הגל הראשון של פעילות חקלאית ביודינמית ברורה הגיע

בשנות ה-70 וה-80 של המאה הקודמת, עם הקמת כפר רפאל והחקלאות של קליב' הרדוף. בתחילת שנות ה-90 האלפיים היה גל התפתחות שני: ובו - לצד המשך הפעילות בכפר רפאל ובהרדוף - התבססו כתמישה משקים יצרניים ביודינמיים מוסמכי תקן דמטר בקיבוצים נירים, גבולות, מענית וגן שמואל, ובמושבי הירוד. עד תחילת העשור הראשון של שנות האלפיים רוב היוזמות החדשות הללו נסגרו או "נרדמו" לביודינמיקה כפעילות

בעוד החקלאות הביודינמית בישראל מתפתחת, אני פוגש אנשים שנמצאים על הדוך הביודינמית, אך חשים שחסר משהו ביכולתם להפוך לחלק מתנועה חקלאית-חברתית

הזה התגלתה לי תוך כדי צמיחה אורגנית של היוזמה, שהתחילה בכך שרציתי ליצור לחקלאים דרך להכיר את התשתית הרעיונית של הביודינמיקה ואת הכלים ליישומה. בתהליך עבודה הדוגמתי נבנה מרכז שירותים, הכולל כיום: הדרכה חקלאית, מכשרת מקצוע, ציד וחומרים לחקלאות ביודינמית, קשר לדמטר ולשפת החומס לצביבו הרחב התמזל מדלי והקריאה האינטואיטיבית הזו כבר קורמת עור וגידים. יותר ויותר אנשים שואפים ועובדים לייצר הלכה למעשה חקלאות ביודינמית בישראל מיוזמתם ומתוך המוטיבציה האישית שלהם.

בעוד החקלאות הביודינמית בישראל גדלה ומתפתחת, אני פוגש ושומע אנשים שנמצאים על הדוך הביודינמית, אך חשים שחסר משהו ביכולתם להתבסס, להפוך לחלק מתנועה חקלאית-חברתית.

מתוך מפגשים אלו נפתחה בי שאלה חדשה: מה עוזר לחקלאות ביודינמית להתבסס?

חקלאות חברתית

אחד החקלאים המרתקים שפגשתי היה כריסטיוף סימפנדורפר (Simpfendorfer) מחוות ראירורף (Reyerhof) בגרמניה, שתמך היום כמזכיר הכללי של דמטר הבינלאומית. הוא סיפר איך בבעת ה-70 התדפק על דלתו אנשים צעירים, שגרו בערים הסמוכות לחווה שלו (בעיקר

ממלי: דלת לחקלאות הביודינמית. תלמידים בהכשרה

האם החקלאות הבידנימית תתבסס בישראל?

שירות חווה

משטשטאגארט) ולא היו מוכנים לעזוב עד שהצליחו לבנות יחסי שיתוף פעולה בינו כחקלאי לבנים בצרכנים, דבר שבאמת ימים לא היה נפוץ כלל. בעבודה מאומצת הם יצרו מצאיאות כלכלית חדשה, בה כל התקציב של המשק לשנה הקרובה ימונה על השולחן והצרכנים - בהתאם להיערכות הצריכה העתידית שלהם - שילמו את כל ההוצאות מאש (בלוקה חודשית). ללא ערבות הדדית זו של הצרכנים, הכנסתו של החקלאי תלויה בתנודתיות של מחירי השוק, בסיכוינו מזג אוויר ובשאר גורמים משתנים, אשר בחיפוש אחר יציבות כלכלית דוחפים את רוב החקלאים להעלות מחירים, להזדיל עלויות, ובכך - להתפשר על האיכות. ניסיון התנדויות הזאת מאפשרת לחקלאי לעבוד מתוך מחויבות לאיכות. סיפור זה ודומים לו לימדו אותי להכיר בכך שפעילות חקלאית בידנימית הייתה תמיכה חברתית חמה כדי להתבסס בדבריו על הבעיה חברתית ופחתונה, מתבונן שטיינר על כעלי החברה המודרניים (כלל מלחמת העולם הראשונה) ומשלים במענועות מתבנה לקוי של האורגניזם החברתי האדם עם הסביבה, והספירה של חוק ומשפט, המסדירה את היחסים בין אדם לאדם. בראייה של האורגניזם החברתי ההלוא-אבר, החקלאות נמצאת בספרה הכלכלית, בה עקרון הפעולה הוא אחרון. לדברי שטיינר, חיי הכללה נעזרו במהותם להסדיר את יחס האדם לטבע ולהורות לו מה עליו לעשות כדי שחמצני הטבע יהיו כשירים לצריכה בכדי שהשימוש בחמצני הטבע יהיה מקיים, חשוב לצרור מבנים כלכליים שמאגמים יחד את כל חוליות שרשרת הייצור - יצרנים, סוחרים וצרכנים - בקשר המבוסס על ידע מקצועי ומעשי. באופן זה הישג חינוחם של תנועת משאבי הטבע לאורך השרשרת. היכרות בין הגורמים השונים בשרשרת תוביל לאחריות מועתפת בכל שלבי הגידול, המסור והצריכה. כל משתתף הפועל מתוך תחושת אחרון לשאף חברי בשרשרת יאפשר יציבות גבוהה יותר של המוצרים ושימור של משאבי הטבע.

ככל שאנחנו מתנתקים ומתרחקים משיחות ישירות עם חקלאים, כך אנחנו מתרחקים, למעשה, מהשגריים של החברה למערכת היחסים המלאה והאינטימית ביותר עם הטבע

פרויקט "שירות החווה" (Farm talks), כדרך לבניית אמון והתפתחות ספיראלית. פרויקט נועד ליצור חקלאי עושה לעצמו הערכה של הפעילות שלו, ולאחריו הוא משתף עם עמיתיו את מסקנותיו ואת הצפי שלו להתפתחות העתידית. תוצרי הפעילות הזו מסוכמים בצורה גרפית, הגישה גם עבור הצרכנים והחומכים של המשק. כך יכולים כולם להכיר את מהות המשק ואת חולכי ההתפתחות שלו. שטיינר ניסח באופן תאורטי "חיי הכללה נעזרו להסדיר את יחס האדם לטבע". בחוויה האישית שלי, ראיתי שבעזרת שותפות בין חקלאים לצרכנים נבנה דפוס חדש ובריא של חקלאות שמעצבת באופן מקיים ביותר את משאבי הטבע.

אם חיי הכללה מושגים למערכת העצבים והחושים, אשר מצבת את הגוף הפיזי - פעולת הישירה עם החקלאים מביאה לגוף החברתי את האיכויות הפעולות בטבע ומתוך שיהיה זו נבנים דפוסים הצריכה. כך נבנה העיצוב הפיזי של המרחב מעשי ידי אדם. ככל שאנחנו מתנתקים ומתרחקים ישירות עם חקלאים, כך אנחנו מתרחקים, למעשה, מהשגריים של החברה למערכת היחסים המלאה והאינטימית ביותר עם הטבע.

מדיקת בספית חלב: חסות בשדות הירוקים. צילום: מעין עופר

זה לא "רק אוכל"

ברחבי העולם השכילו יוזמות בידנימיות לשלב ידדים לאורך המרחב הכלכלי. כיום בישראל עומד הדבר לפתוח, אם נשכיל לפעול למען החווה הנדרשת בשרשרת הייצור והצריכה לאור האתגרים הבאים:

אובדן אדמות: 70% מקרקעות ישראל נמצאות בסכנת סחיפה חמורה או בינונית. משמעות הדבר היא שנשקפת סכנה ליכולתו להבטיח אספקת מזון טרי עבור יותר משני שלישי מאוכלוסיית ישראל.

שוני האקלים: עליית טמפרטורות, פירור לא אחיד של משקעים שגורמים לאירועי הצפות וכדומה, מסכנים את הייצור החקלאי, ובכך למעשה גם את כל אזרחי ישראל.

סיפוח ורביני זרעים: צמחי מזון הם נכס ציבורי, ופולחן ההתקיימות שלהם בבטחה אל העמדי היא אינטרס ציבורי. כל כישלון בייצור זרעים הוא קודם כל סכנה עסקית לחקלאי, שוליו למעשה יכולת לשלוט בתהליך השבתה וייצור הזרעים ולנווט אותו. נשאלת כאן שוב השאלה: למי, לאורך שרשרת המזון, יש אינטרס להחזיק את טובת החברה האנושית לנגד עיניו ולוודא שיהיה ייצור זרעים מגוון ובקיימתי? ושאלה נוספת הנגזרת ממנה: באיזה אופן ניתן למנע את המצב שבו החקלאי בודד לגורלו?

בזבוז ואובדן מזון: אלה הם שניים מן החלקים המוחשיים ביותר של מערך ייצור המזון המודרני - אם זה בזבוז מזון שלא נצרך בבית, אם זה השמדה של סחורה חקלאית בידי

סוחרים בכדי "לנהל מחירים", ואם זו השלכת מזון שלא עמד בקריטריונים אסתטיים בבית האריזה ובשדה, כל אלו מצביעים על חוסר יכולת לנהל שפע.

עבור אמגרים אלו ניתן להציע פתרונות רציונליים, שיכולים לעזור להקטור ולראות את החשיבות של חקלאות אחרת לחברה בישראל. אך לא פעם, בהקשר של חקלאות בידנימית, אני שומע חקלאים: "למה לטרוח כל כך, זה רק אוכל..."

חיפושיו אחר המשמעות העמוקה יותר של הבידנימיקה ומדוע היא כל כך נדרשת היום, עולה שאלה רחבה: מהם הצרכים שלנו כבני אדם בתקופת החברות הנכחיות?

הנפש הבידנימית

במאמרו "להחיה את הכישוף", כתב יפוח בן אהרון: "[בתקופה זו של נפש החדרען] האדם נקרא לתבא יסוד אמנותי לתוך חיי המעשה עצמם, ביחס לטבע וביחס לחיים בכללותם. הפעולה למען הטבע על שלוש ממלכותיו הופכת כך לפעילות מרפאת. בתקופתנו, זוהי שליחותה של החקלאות הבידנימית, ובמובן הרחב, זו שליחותה של כל פעילות אקולוגית אמיתית. את השלם, שאותו חשף האדם בתוכו דרך פעילות החשיבה, השלם שהפך לתמונה ולמודיקה בספרת הלב, מחייר האדם אל העולם, אל הטבע, במעשה של ריפוי והחייאה". ומוסיפה היועצת הביגרפית יפה לדרון במאמרה על נפש החדרען: "על מנת להכיר את עצמי - על האדם לעמוד נוכח מעשפוחיו השונות, שכן ארציות וזמניות, יוזמות את שקריו הקיומיים

האם החקלאות הביודינמית תתבסס בישראל?

חיוק נפש התחושה. חקלאים בהכשרה הביודינמית עובדים עם צבעי מים

– לפירוט נוכחות או אי נוכחות של אלמנט במעלה שרשרת המזון משפיע על כל המערכת האקולוגית. כך, השבת של זאבי הבר לפארק ילוסטון בארה"ב שינתה את צורתם הפיזית של החמלים במקום, כתוצאה מהאיזון האקולוגי שהושג בכל המארג. במחקרים של חשבונאות סביבתית (Agro-Ecological full) אנו ח"כ יכילם Cost accounting, אנו ח"כ יכילם כבר היום להראות שגידול בשיטות אורגניות וביודינמיות משתלם יותר כלכלית לקליטות ארוכת טווח של מחשבים את השלם שבטבע.

חקלאות שהיא לב

בונים האחרונה חווה האנושות משבר עמוק. אנו עומדים חסרי אונים אל מול השבר הגדול, ולא במקרה עלה למדענות "חרדת האקלים", הנסיון והמחקר בחקלאות ביודינמית מציעים פתרון לאתגרים אלו. אנו תופעות מפתידות שיצרות את חרדת האקלים ואת תחושת הזעזוע מפעולות האדם, נראות אחרת כאשר הן עוברות דרך הראייה של החקלאי הביודינמי. שעבוד בעזרת התבוננות ישירה בטבע. התבוננות מעמיקה ושוחה עם תופעות הטבע מסייעות לנו להכיר לעומק את כל מה שנמצא מחוץ לנו ואת הדרך שבה חומרים מסוימים (מזון) הופכים להיות "אנוני". למעשה, החקלאי הביודינמי חוקר את המרות של כל ישות ותופעה בטבע ואת מערכת היחסים ביניהן. הדבר מלכוד במערכות יחסים אלו הוא הדינמיקה וההשתנה – לאור המקצבים שפעלים בטבע. בכדי לעבוד עם המקצבים הללו, עלינו לעבוד כמו לב בקוף האדם – להביא חומרים מהפריפריה, לעבד אותם במרכז העשייה שלנו, ולהוריש אותם מתמרים לכל חלקי הגוף. וכאשר אנו שואפים לעבוד עם הלב, אנו חושפים עוד ממד של העבודה עם הטבע. המחקר הגאוני עוד לנו להבין את האופן שבו הרעמים היזוניים העולם הופכים למושגים המתוקנים מהתופעה

עצמה. חוקר הופק ל"מדיק", אדמה חיה הופכת ל"מצע גידול". מערכת רצונה מעצב האדם את העולם, ואופי וסביב פעולותיו מושפעות רבות מתחושות הנפש שלו. הביודינמיקה מזמנה אותנו לפתח את חשינו ואת היכולת שלנו לחוות את האורגניזם החקלאי ואת תופעות הטבע. באופן זה היא מעודדת אותנו לשהות ברעמים החושיים.

והי ברור שתחושות הנפש והדימויים שאנו יוצרים בעקבות נוכחות שכזו יהיו שונים בתכלית מעיבוד הרעמים המלאים כאשר אני (למשל) חורש בסרקטור סגור ומדבר בסלפון. ההבדל בתחושה הוא קרישי ביחס לאתגרים שהוזכרו: כמות הירוסטים שאעשה תשתנה לפי האופן שבו אני חווה את החרק, האדמה, לא הישאר תשופה אם אני מסוגל לחוות את המרכיב החי שבה, האחריות שלי לגבי זרעים תשתנה אם אני יכול לחוות בתחושה שלי את הפקיד הדוע המערכת החקלאית השלמה והבריאה.

לכן, ביודינמיקה, יחד עם האמן הפיתוח השומת הלב, יש תפקיד חשוב בעיצוב חיי הנפש. הפעולות שלנו בעולם משתנות לפי התחושות שאנו נושאים ביחס למושג הפעולה. כך פיתוח גוף התחושה של חקלאים בעזרת התבוננות ישירה, ויצירת ניתוק בין רשם למושג, ישיעו על האופן שבו חקלאים יעצבו את משאבי הטבע איתם הם עובדים. החקלאות הביודינמית מדגישה שבכדי לעבוד בהרמוניה עם הטבע, אין דו בפעילות חטיבה, אלא יש לעבוד בעזרת התחושה ואינטואיציה. אנו יש להכיר את המדע החקלאי לעומקו בכדי להבין את מאב היצור, אך הפעולות במשק ועם הטבע צריכות להיעשות מחוץ התבוננות ושוחה. רק באופן זה נוכל להכיר את המקצב המזיקלי של המשק החקלאי ושול הטבע סביבו ונוכל לכוון את פעולתנו למען הדינמיקה האמיתית של הטבע, החקלאות והאדם.

כאשר אנו יוצרים באופן פעיל שירה בין חקלאים לבין אנשים שאינם עוסקים בחקלאות, סביב סוגיות שמקצבן תוארו בשורות אלה – אנו מקבלים הזדמנות להיות מודעים למצבו האמיתי של הטבע. אם נעמקן בשיחות שבאלה, נוכל לראות באופן המעשי יותר שתבנים חברתיים והכלכליים אשר מניעים את אופי גידול המזון הנוכחי איתם מצליחים לשרת נאמנה אותו – בחברה וכפרים, ואף לא את כדור הארץ –

בעזרת התבוננות ישירה בטבע אנו תופעות מפתידות שיצרות את חרדת האקלים נראות אחרת כאשר הן עוברות דרך הראייה של החקלאי הביודינמי שעובד

כיוון שהם פוגעים במערכת החושים של האורגניזם החברתי. עלינו ליצור מבנים חברתיים חדשים אשר יענו את מערכת היחסים בין החקלאי לטבע, וכך נוכל לשנות גם את מערכת היחסים בין החברה האנושית לטבע. כל אלה מצריכים מאמץ רב. אי אישית – לראות את הקשר שלי עם העולם, וגם חברתית – את הקשר שלנו כחברה עם העולם. הניתוק שיצרנו בדימה של הרעמים מהטבע, מניע את אופי הפעולות שלנו ומוביל ללחיה. בכדי לחת לחקלאות הביודינמית סיכוי להתבסס בישראל, אנו ח"כ יכילם

יחיים לזווח שבספרה החברתית יבנה מרחב של שירה בין אנשים ובין הטבע. זהו למעשה אתגר העומד בפני כל אלו העוסקים במנהג המודר הנקרא "אכילה". כל החוליות צריכות להתחבר מתוך הכרת לב חדשה, המגייסת אותנו לפעולה אשר מופאת את הטבע דרך בנייתן של מערכות יחסים חדשות ומודעות. האם יש בין קורא שורות אלה אנשים שמוכנים לעשות מאמץ ולהשריף לחקלאים ולחקלאיות הטובות שהחילו את התנועה בדרך הביודינמית ומתועדים במומדי גיליון זה?
מאמץ עתידי זה יידרש בדברי הימים כתשובה לשאלה, מה נדרש כדי שהחקלאות הביודינמית תתבסס בישראל.

1. עודד חקלאות במצרים, מדע הרוח 2020, אדם עולם
2. מדע הרוח, משרות הערכת האקית של תוצרת חקלאית, מדע הרוח 2019, אדם עולם.
3. חקלאות ביודינמית בחוץ – סיפור מסע במתנות [אירוע] 186.
4. יומן אדם, יומן אדמה, אדם עולם, נובמבר 2018.
5. חקלאות היא הפתרון, אדם עולם, נובמבר 2021.
6. ר. שטיין, עיקרי הבעיה התבניתית הפתורה: הגוף החברתי התלת-ארגוני: תרגום מן-אין בנוו ולוקיץ, הגאט מיכאל.
7. אדם עולם, גיליון "על הסף", פברואר 2022.
8. באתר "כוחות".
9. ר. שטיין, גוף נפש רוח, תרגום רחמן בן שלום, הגאט מיכאל.

לידו ישראל, מוביל את היותה "אדמה חיה", בה הוא מלמד חקלאות ביודינמית חקלאים, גננים ומורים, מיצר תכשירים ביודינמיים ומיישם לתקנים וקיימות. adama-biodynamics.com